Ivana Krstić

ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM

Damjan Tatić, *Zaštita ljudskih prava osoba sa invaliditetom*, drugo dopunjeno izdanje, "Službeni glasnik", Beograd 2010.

Monografija dr Damjana Tatića, pod nazivom *Zaštita ljudskih prava osoba sa invaliditetom*, predstavlja jedan opsežan rad o postojećim pravnim izvorima i strateškim dokumentima kojima se uređuje položaj osoba sa invaliditetom. Ovaj rad predstavlja veoma uspešnu sintezu teorijske obrade, ali i praktične analize međunarodnih i domaćih propisa koji se odnose na osobe sa invaliditetom. U pitanju je drugo, dopunjeno izdanje, što opravdava činjenica da je u pitanju jedna dinamična oblast, koja proizlazi iz međunarodnih normi i standarda i koje svaka država, pa i naša, mora u najkraćem roku da implementira kako bi ispunila svoje međunarodne obaveze. To najbolje ilustruje činjenica da je od proteklog izdanja do danas naša država ratifikovala Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom i Opcioni protokol uz nju, kao i Revidiranu socijalnu povelju i da je donela niz propisa koji dalje unapređuju pravni položaj osoba sa invaliditetom u Srbiji. Među tim propisima su Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakon o planiranju i izgradnji i, nešto ranije, Zakon o javnim nabavkama, a na usvajanju je i Zakon o socijalnoj zaštiti.

Ovaj rad predstavlja prvu monografiju u Srbiji koja se opsežno i sistematski bavi pravnim položajem osoba sa invaliditetom, uz detaljnu analizu relevantnih izvora, koja pokazuje autorovo višegodišnje praćenje i istraživanje ove teme. Njena najveća vrednost je lakoća stila i jasan jezik, koji je dostupan i lako shvatljiv širokom krugu čitalaca. S druge strane, monografija sadrži i teorijske rasprave i preporuke za poboljšanje postojećih propisa, koje su pisane na visokom intelektualnom nivou i koje su upućene prvenstveno pravnoj struci. Struktura rada je odlično osmišljena. Tako autor prvo daje kratak uvod u temu, gde ističe svoje stanovište na kojem rad počiva, a to je da osobama sa invaliditetom pripadaju sva ljudska prava kao i ostalim ljudskim bićima. Po autoru, ovaj stav proističe iz pravne prirode ljudskih prava, a to je da su ona univerzalna i nedeljiva. Ipak, autor sasvim ispravno zaključuje da težak položaj osoba sa invaliditetom zahteva donošenje specijalizovanih dokumenata kojima je prvenstveni cilj da otklone prepreke u punom uživanju svih ljudskih prava i sloboda koje im pripadaju na osnovu opštih dokumenata.

Takođe, autor stavlja akcenat na značaj postojanja antidiskriminacijskog zakonodavstva, koje predstavlja preduslov za postizanje jednakosti osoba sa invaliditetom.

U drugoj glavi autor analizira različite modele pristupa invalidnosti i objašnjava zašto je socijalni model invalidnosti prihvatljiviji od medicinskog modela invalidnosti. Ovaj deo monografije je izuzetno značajan jer od usvojenog pristupa invalidnosti zavisi i pravna zaštita osoba sa invaliditetom. Štaviše, od usvojenog pristupa invalidnosti zavisi i percepcija ostalih članova jedne zajednice, koji moraju biti svesni problema i spremni da se prilagode potrebama osoba sa invaliditetom. Zato je posebna vrednost ovog rada što pojašnjava ove modele na jasan i analitičan način, jer raspravlja sa autorima koji su se bavili ovim pitanjem, što je prilična retkost kad su u pitanju srpski autori. Potom autor predstavlja različite definicije pojma "invalidnost", jer ono mora biti precizno određeno i mora adekvatno predstaviti jedan ovako složen fenomen. Obično se autori ne upuštaju u složene stvari, ali dr Tatić slobodno i znalački polemiše i analizira postojeće definicije i daje onu koja najviše odgovara postojećim međunarodnim standardima. Dakle, posebna vrednost rada je u tome što se u njemu analiziraju teorijske definicije i ukazuje na konfuziju koja nastaje usvajanjem različite terminologije u ovoj oblasti. Zato autor objašnjava da je najpreciznije i najtačnije koristiti izraz "osoba sa invaliditetom", kako bi se izbegla dalja konfuzija kao i duboko ukorenjeni stavovi koji koče priznanje prava osoba sa invaliditetom.

Posle pregleda teorijskih definicija, autor daje pregled definicija koje su usvojene u različitim međunarodnim dokumentima, počev od univerzalnih do regionalnih izvora. Autor se nije zaustavio na ovoj analizi, već daje i pregled definicija invalidnosti i osoba sa invaliditetom u uporednom pravu. Ovakav pristup zahteva vreme za obradu, ali ukazuje i na ozbiljnost istraživača da ovom pitanju pristupi sistematski i da prikaže da su bolje one definicije koje ukazuju na interakciju između ličnih i spoljnih faktora i na prepreke sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom, nego definicije koje enumerativno sadrže oštećenja koja jednu osobu kvalifikuju kao osobu sa invaliditetom. Najzad, autor daje pregled usvojenih definicija u domaćim propisima i ukazuje na jedan značajan propust, a to je da različiti zakoni polaze od različitih definicija, koje je neophodno što pre uskladiti. Ovakav pogrešan pristup i neznanje onih koji učestvuju i izradi zakona otežavaju ujednačenu zaštitu i unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u Srbiji.

Treća glava je posvećena analizi međunarodnih normi i standarda i ona predstavlja okosnicu čitave monografije. U njoj autor ukazuje na to kojim normama međunarodnog prava se najbolje štite prava osoba sa invaliditetom i prikazuju najefikasniji mehanizmi zaštite. Ova glava je veoma pregledna jer autor polazi od opsežne analize opštih univerzalnih instrumenata, a zatim analizira opšte regionalne instrumente donete pod okriljem Saveta Evrope i EU. Posebno su izdvojeni specijalizovani dokumenti koji se, takođe, vrlo pregledno dele na univerzalne (donete u okviru UN i MOR) i regionalne (donete u okviru Saveta Evrope i EU). Naročito mesto je posvećeno Konvenciji UN o pravima osoba sa invaliditetom, koja predstavlja prvi univerzalni međunarodni instrument o ljudskim pravima. Pošto je autor nedavno izabran za ekspertskog člana Komiteta za osobe sa invaliditetom, a učestvovao je i u procesu izrade teksta Konvencije, ovaj deo analize obiluje i informacijama koje nisu tako lako dostupne, u čemu je

njegova posebna vrednost. Za čitaoce je od naročite važnosti deo koji govori o usklađenosti domaćih propisa sa detaljno analiziranim članovima Konvencije i posebno je važan za sve subjekte koji učestvuju u procesu donošenja domaćih propisa.

Sledeća glava daje uporednopravni pregled ustavnih, krivičnih i građanskih dokumenata koji se bave zabranom diskriminacije osoba sa invaliditetom. Ova analiza je naročito zanimljiva i opravdana jer nije u pitanju priručnik već monografija koja ima teorijsku vrednost. Autor zatim daje pregled zakona o zabrani diskriminacije, pa tako analizira američki, australijski i britanski zakon, kao i druge zakone donete u zemljama koje pripadaju anglosaksonskom pravnom sistemu. On posebno mesto posvećuje i antidiskriminacionim zakonima koji postoje u zemljama Latinske Amerike, Azije i Afrike. Ipak, za nas je značajniji odeljak u kojem se analiziraju propisi doneti u zemljama EU koje pripadaju kontinentalnom pravnom sistemu, pa se čini da je ovaj deo zbog svoje relevantnosti nesrazmerno kraći u odnosu na prethodne delove, što bi moglo biti ispravljeno u nekom narednom izdanju. Dalje, autor korektno zapaža da pored antidiskriminacijskih zakona naročitu pažnju treba posvetiti zakonima koji se bave socijalnom zaštitom, jer oni, između ostalog, utiču na materijalni položaj osoba sa invaliditetom i ostvarenje njihove ravnopravnosti sa ostalim građanima. To najbolje ilustruje i rasprava oko teksta novog Zakona o socijalnoj zaštiti, koji uvodi niz novina kojima se, između ostalog, obezbeđuju osobe sa invaliditetom.

Peta glava je posvećena analizi nacionalnog zakonodavstva, gde autor posebnu pažnju posvećuje Zakonu o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom iz 2006. godine. Kako je u pitanju noviji zakon koji se ne primenjuje u potpunosti, veoma je važno i korisno što autor analizira postojeće odredbe i tumači ih. Ovo tumačenje može predstavljati putokaz svim onim organima koji primenjuju Zakon i može služiti stvaranju ujednačene prakse u ovoj oblasti. Monografija je korisna i za sve čitaoce koji se nađu u situaciji da treba da se pozivaju na svoja prava, jer na jasan način precizira kada i u kojoj situaciji se Zakon primenjuje, odnosno koji pravni mehanizmi stoje na raspolaganju žrtvama diskriminacije. Retkost je kod domaćih autora da u monografijama analiziraju efekte zakona kojima se bave. To je upravo uradio dr Tatić u svojoj monografiji i ovakav pristup bi trebalo da slede i ostali autori.

U poslednjoj glavi autor se bavi analizom mera koje su usvojene u Republici Srbiji, a koje dovode do izjednačavanja položaja osoba sa invaliditetom i ostalih građana. On to čini na sistematski način obradom prioritetnih oblasti delovanja, a posebno se ističe deo koji se odnosi na pristupačnost, koji je u Srbiji naročito problematičan, pa mu autor zasluženo daje odgovarajući prostor u svojoj monografiji. Takođe, autor detaljno analizira propise koji se odnose na obrazovanje i insistira na važnosti inkluzivnog obrazovnog sistema u Srbiji, koji je uspostavljen Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. On dalje ukazuje na poseban značaj zakonske reforme i uvođenja novih zakonskih rešenja u oblasti zapošljavanja, što bi trebalo da dovede do većeg zapošljavanja osoba sa invaliditetom, a time i do njihove finansijske samostalnosti kao preduslova za uživanje niza drugih prava. Tekst je aktuelan i prati ne samo postojeće propise, već i one koji se nalaze u skupštinskoj proceduri, kao i strategije i akcione planove. Autor se ne zadržava samo na analizi postojećih zakonskih rešenja, već daje i preporuke za dalji razvoj domaćeg zakonodavstva, što je naročito pohvalno.

Dakle, reč je o monografiji koja ne daje samo pregled međunarodnih instrumenata i domaćih propisa u oblasti zaštite osoba sa invaliditetom, već pruža i zaključke i preporuke za unapređenje i zaštitu položaja ovih osoba.

Monografija dr Damjana Tatića predstavlja prvi pionirski rad u ovoj oblasti, a njegovo drugo izdanje dolazi u (pravom) trenutku donošenja većeg broja zakona koji se odnose na osobe sa invaliditetom.

Takođe, Evropska unija je nedavno usvojila Strategiju u oblasti invalidnosti za period 2010–2020, a ova knjiga prati tematske oblasti obuhvaćene strategijom u Srbiji, čime olakšava posao nosiocima vlasti, jer sistematski i temeljno predstavlja stanje u našoj zemlji. Naročito smo ohrabreni činjenicom da u Srbiji ima vidljivih pomaka u ovoj oblasti i da su učinjeni značajni koraci u poboljšanju položaja osoba sa invaliditetom. Međutim, i dalje najveću prepreku realizaciji prava osoba sa invaliditetom predstavlja svest ljudi o problemima sa kojima se oni suočavaju, pa je i ova monografija odličan način da se ta svest promeni i da što veći broj ljudi upozna stvarne probleme i ograničenja kojima su izloženi. Ovome svakako doprinosi i odlična upućenost autora u probleme i ograničenja sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom u Srbiji.

Vladimir Veličković – *Crtež*, 1988.